

Metodika individuální sociální práce se zaměřením na integraci žadatelů o udělení mezinárodní ochrany na trh práce

2. Identifikace obchodovaných osob jako součást sociální práce s marginalizovanými skupinami/ osobami žádajícími o mezinárodní ochranu

Pracovnice a pracovníci poskytující sociální služby migrantům a migrantkám a osobám žádajícím o mezinárodní ochranu se setkávají s klientelou, která je vzhledem ke svému postavení, zkušenostem, jazykové bariéře, neinformovanosti a dalším faktorům zranitelná vůči obchodování s lidmi. V této skupině se také vyskytují osoby, které byly do ČR či na území ČR obchodovány.

Identifikace obchodovaných osob nemusí být pro pomáhající časově ani kapacitně náročná, mnohdy nevyžaduje více, než citlivost na některé momenty v příběhu klientky či klienta, a znalost kontaktu na specializovanou organizaci.

V následujícím textu najdete základní informace o obchodování s lidmi a doporučení, na co se zaměřit v příbězích, které vyslechnete při vaší běžné práci. Kapitola obsahuje také oddíl, který se věnuje doporučením pro vedení rozhovoru s obchodovanou osobou, nabídkám sociální pomoci, bezpečnostním aspektům práce a specifickým potřebám dané cílové skupiny. V závěru je nastíněno, jak je možné zakomponovat prevenční informace do běžné konzultace. Text je doplněn stručnou bibliografií využitých a doporučených informačních zdrojů.

Obchodování s lidmi a nucená práce v definicích

První právně závaznou definici obchodování s lidmi přinesl v roce 2000 tzv. Palermský protokol (Protokol OSN o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zvláště se ženami a dětmi)¹, který doplňuje Úmluvu o mezinárodním organizovaném zločinu přijatou v italském Palermu².

Pod obchodováním s lidmi³ se dle tohoto dokumentu rozumí „najíímání, přepravování, převádění, přechovávání nebo přijímání osob na základě vyhrožování, použití síly či jiných forem nátlaku, pomoci únosu, podvodu, lži či zneužití moci nebo bezmocnosti osoby, případně poskytování či přijímání finančních prostředků či jiných výhod k získání souhlasu osoby, která má v moci jinou osobu, s úmyslem tuto osobu zneužívat. Zneužíváním se mimo jiné rozumí využívání jiných osob k prostituci či jiným formám sexuálního zneužívání, nucená práce či služby, otroctví či praktiky podobné otroctví, útisk nebo odjímání orgánů.“⁴

Tento dokument však doposud nebyl Českou republikou ratifikován.

Na území ČR upravuje definici obchodování s lidmi trestní zákon. Od roku 2004, kdy bylo ustanovení paragrafu Obchodování s lidmi rozšířeno, se jeho obsah téměř shoduje s Palermskou definicí.

¹ podepsán Českou republikou 10.12. 2002

² podepsána Českou republikou 12.12. 2000

³ Trafficking in persons

⁴ Protokol o prevenci, potlačování a trestání obchodování s osobami, zejména ženami a dětmi, doplňující konvenci Spojených národů boji proti mezinárodnímu organizovanému zločinu. OSN, Palermo, 2000

V praxi lze poměrně složitou definici zjednodušeně chápat jako **přemístování lidí pomocí nátlaku za účelem vykořisťování.**

Jaká je tedy situace obchodovaných osob? Obchodované osoby jsou drženy vyhrůžkami nebo fyzickým násilím na nějakém často od domova vzdáleném místě nebo v cizině, jsou nuceny k práci, kterou by dobrovolně nevykonávaly, nebo v podmínkách, které by pro ně byly za běžných okolností nepřijatelné. Často se stává, že za práci nedostávají žádnou nebo jen velmi malou mzdu, musejí pracovat dlouhé hodiny bez možnosti odpočinku, s minimálním přísunem stravy. Cílem

obchodníkům lidmi je finančněkořistit z jejich práce.

Obchodování s lidmi má mnoho forem. K vykořisťování, které je důsledkem obchodu s lidmi, může docházet:

- v sexuálním průmyslu včetně prostituce

- při práci v domácnosti

- při práci v sektorech jako je zemědělství, stavebnictví, potravinářský průmysl, spotřební průmysl, služby

- při sňatcích, kdy je nevěsta „koupena“ svým manželem, aťjižpřímo od rodiny, či prostřednictvím inzerátu

- v dalších prostředích (pouliční žebrota či drobná kriminalita dětí apod.)

V současnosti se v médiích a mezi odbornou veřejností v souvislosti s obchodováním s lidmi také diskutuje téma nucené práce jako samostatného fenoménu.

Za nucenou práci je dle definice Mezinárodní organizace práce (MOP) považována každá práce nebo služba, které se na kterékoli osobě vymáhá pod pohrůžkou trestu a ke které se řečená osoba nenabídla dobrovolně.⁶ I přestože Česká republika je vázána mezinárodními smlouvami, které obsahují zákaz nucené práce, v trestním zákoně nucená práce jako trestný čin uvedena není.

Identifikace obchodování s lidmi a nucené práce

Podle údajů Mezinárodní organizace práce jsou na světě každoročně obchodovány minimálně 2,45 milionu osob. Statistické údaje či alespoň přesnější kvalifikované odhady pro Českou republiku chybí.

La Strada ČR, jediná specializovaná organizace působící v oblasti prevence obchodování s lidmi, každoročně poskytne sociální služby desítkám osob, převážně žen. V posledních letech se mezi klientelou La Strady ČR objevují také cizinci – muži. Na základě výzkumu a dalších dostupných informací lze s jistotou tvrdit, že počty osob, které jsou do/v ČR obchodovány jsou mnohem vyšší než počty osoby, kterým poskytla služby La Strada ČR či jiná pomáhající organizace. Údaje o celkovém rozsahu, vzhledem k charakteru obchodování s lidmi jako trestné činnosti a vysoké míře latence podobně jako v dalších zemích, v ČR stále chybí.

⁵ Forced labor

⁶ Úmluva č. 29 o nucené nebo povinné práci, 1930, vyhlášena pod č. 506/1990 Sb.

⁷ I přestože se na osoby vykořisťované v nucené práci nevztahují možnosti pomoci v rámci specializovaného programu, jejich identifikace je rovněž důležitá. V některých případech se pak může jednat o obchodování v rámci jednoho státu či další trestnou činnost. La Strada také těmto osobám může poskytnout základní sociální služby.

Metodika sociální práce Strana 28

Jedním z klíčových momentů boje proti obchodování s lidmi je identifikace obchodovaných osob, aťjižpřímo v prostředí obchodování, či po jeho opuštění.

Identifikace obchodovaných osob je vstupní branou k využití sociálních služeb, které mohou pomoci při minimalizování následků kriminálních aktivit a návratu do běžného života.

Vedle policie jsou jedním z nejdůležitějších subjektů, které mohou obchodované osoby identifikovat, organizace a instituce, jež se setkávají s ohroženými skupinami. Pracovnice a pracovníci poskytující služby klientele se na identifikaci obchodovaných osob mohou podílet:

- citlivostí k tématu obchodování s lidmi a jeho zachycení v příbězích klientek a klientů, se kterými spolupracují

- cíleným vedením rozhovoru s osobami, u kterých je předpoklad, že za sebou zkušenost s obchodováním mají či jsou aktuálně vykořisťovány.

Citlivost na téma obchodování s lidmi v příbězích klientek a

klientů

V rámci běžné sociální práce, při kontaktu s klientelou v různých kontextech a při spolupráci na rozličných zakázkách, nahlíží pomáhající pracovníci/íky i do hlubších souvislostí příběhu člověka, který u ní/něj hledá pomoc. K identifikaci obchodované osoby tak můžete přispět „pouhou“ citlivostí na některé momenty v biografích, do kterých vám klientela dává nahlédnout při každodenní práci.

Oproti častým představám totiž obchodovaná osoba nemusí nést viditelné následky fyzického násilí; naopak ze zkušeností La Strady vyplývá, že v současné době obchodníci s lidmi využívají takové formy nátlaku, jejichž následky nejsou na první pohled viditelné.

Slyšíte- li ve výpovědi člověka o tom, že...

- v zemi původu byla nabídnuta práce třetí osobou, která také zprostředkovala cestu, zajistila případně _____ uhradila doklady, slíbila pracovní povolení
- došlo k falešným či zavádějícím slibům ohledně podstaty práce (např. pracovní podmínky délka pracovní doby, kterou bude osoba vykonávat)

- došlo k předání/prodání člověka jiné osobě

- došlo k umístění osoby na místo, ze kterého nemohla svobodně odejít

- docházelo k vyhrožování, zastrašování, vydírání (ublížení přímo osobě nebo blízkým osobám, vyhrožování udáním úřadům apod.), a to jak v průběhu cesty, tak zejména na místě, kde osoba pracovala

- byly zadržovány dokumenty

- byla omezována svoboda pohybu

- byly vymáhány přehnané/neúměrné dluhy, byly udělovány finanční tresty

Metodika sociální práce Strana 29

- nebylo možné činnost či práci odmítnout vzhledem k bezvýchodné situaci

- byl/a nucen/a vykonávat práci proti své vůli nebo jí nemohl/a opustit

- nebyla vyplacena dohodnutá mzda/výdělek

- byly nabízeny/vnucovány drogy, které později byly využívány jako nástroj kontroly

- docházelo k fyzickému týrání, k odpírání potravy, spánku, tekutin, lékařské pomoci

- docházelo k mučení

- jednání ze strany třetích osob bylo vnímáno jako nelidské či ponižující

- došlo/docházelo ke znásilnění

- došlo k únosu

- docházelo k

- o vykořisťování v sexuálním průmyslu

- o vykořisťování v jiných sektorech průmyslu, zemědělství či službách

(např. práce v domácnosti)

- o nucení k páčání kriminálních/protispolečenských činů

- o donucení k porodu a následnému odejmutí dítěte

- o vykořisťování v (nucené) žebrotě

- k násilnému odejmutí orgánů

...je možné, že došlo k obchodování s lidmi.

Pokud jste zaznamenal/a v příběhu člověka některé z těchto událostí, sdělte mu své podezření, že mohlo dojít ke spáchání trestného činu.

Informujte se, zda by případně uvažoval/a o využití některých nabídek pomoci vč.

právní. Pokud ano, dojednejte s klientem/kou, zda budete v rozhovoru pokračovat vy či zda kontaktujete specializovanou nevládní organizaci.

V případě, že daná osoba nemá o spolupráci zájem, předejte kontaktní telefon na specializovanou organizaci.

Aktivní identifikace – vedení rozhovoru

Nežzačnete rozhovor...

Pokud máte signály či informace o tom, že člověk, se kterým vedete rozhovor, může mít za sebou zkušenost s obchodováním,⁸ je potřeba pro cílený rozhovor v rámci možností připravit vhodné podmínky:

- bezpečné prostředí jak pro klienta/ku tak i pro pomáhající (nejlépe kancelář)
- dostatek času (obvykle cca 1,5 hodiny)

⁸ presumed trafficked person

Metodika sociální práce Strana 30

- tlumočení (pokud je to možné, předem vyberte tlumočnicka/ici, se kterým/ou máte dobré zkušenosti, zvažte bezpečnostní rizika, seznamte ho/ji s tématem rozhovoru předem)

- informace o možnostech pomoci
- základní informace o právním rámci
- tekutiny, případně strava, leták s kontakty na pomáhající organizaci

Ze zkušeností La Strady vyplývá, že je vhodné, aby rozhovoru byly přítomny 2 osoby, z nichž jedna rozhovor vede, druhá zaznamenává sdělené informace; po rozhovoru (případně během něho) spolu mohou konzultovat.

K úspěšnému vedení rozhovoru přispívá zvědomění komunikačních schémat, bariér a vlastních postojů. Pro obchodování s lidmi byly identifikovány následující oblasti,⁹ jejichž nereflektování může zapříčinit obtížné navazování kontaktu, sekundární viktimizaci obchodované osoby či celkový neúspěch intervence.

Gender

- Genderované vnímání reality ovlivňuje víceméně průběh každého rozhovoru. U obchodovaných žen, žen, které prožily sexuální násilí, se může objevovat ostych či strach hovořit o svých prožitcích s mužem. Také pocity viny, studu a sebeobviňování kořením (nejen) v genderových stereotypích vztahujících se k sexuálnímu násilí (např. kladení viny na oběť, představa, že sex za peníze je pro prostitutky vždy příjemný a uspokojující) apod. Stereotypy vztahující se ke konstrukci mužství mohou zase bránit mužům požádat o pomoc a „přiznat“, že prožili situaci, ve které došlo k vykořisťování a kterou nemohli ovlivnit.

Pobyťový status

- Strach z vyhoštění či deportace spolu s tím, že osoby, které byly obchodovány, se nemusejí sami nahlížet jako oběti trestného činu, ale jako nelegální pracovníci či prostitutky, může ovlivňovat průběh interviu a bránit jim sdělit důležité informace.

Strach z trestu/ pomsty

- I přesto, že se obchodovaná osoba nachází v „bezpečí kanceláře“ pomáhající organizace, může se obávat sdělit jakékoli informace o své situaci ze strachu, že se jí nebo někomu z jejích blízkých obchodníci později pomstí.

Vztah s obchodníkem

- Vztahy mezi obchodovanými osobami a jejich vykořisťovateli mohou být velmi komplikované. Obchodovaná osoba např. může věřit tomu, že poté, co se jí podaří splatit dluhy, bude moci začít „pracovat na sebe“. V některých případech obchodované osoby vnímají svoji situaci jako „smůlu“ či mohou cítit obavy, aby další „zaměstnavatel“ nebyl ještě horší. Posilování těchto představ a naděje, že dostanu slíbenou mzdu, je častou součástí procesu vykořisťování. S tím souvisí také skutečnost, že v současné době ubývá případů brutálního

fyzického násilí ze strany obchodníků, a tito využívají spíše psychologické způsoby manipulace vč. zadržování výdělku, případně dokladů.

⁹ Tento výčet nelze považovat za konečný.

Metodika sociální práce Strana 31

V prostředí sexbyznysu muži-pasáci mnohdy záměrně předstírají lásku k ženě, kterou vykořisťují, „vztah“ využívají jako prostředek nátlaku.

Kulturní specifika

- Kulturní zvyklosti a specifika, špatné zkušenosti s institucemi a organizacemi v zemi původu a v neposlední řadě necitlivost institucí/organizací v cílové zemi vůči kulturním odlišnostem, náboženství či zvyklostem mohou vytvářet bariéru při komunikaci s obchodovanými osobami.

Individuální situace/ osobnost

- Osobnost, předchozí zkušenosti, délka pobytu mimo prostředí obchodování a aktuální situace člověka může rovněž klíčově ovlivnit průběh rozhovoru.

Neexistuje jednotná či typická reakce na zkušenost prožité situace v prostředí obchodování!

Obchodované osoby se mohou nacházet v akutní rekraci na stres, trpět symptomy posttraumatické stresové poruchy, jevit se jako agresivní či pasivní až apatické. Mohou být ochotné sdělit, co prožily, či naopak mohou být extrémně nedůvěřivé. Oproti častým očekáváním také nemusejí projevovat žádné „zvláštní“ chování či jednání. Proto je při každém rozhovoru nutné brát v potaz aktuální potřeby či situaci.

Postoje pomáhajícího pracovníka/pracovnice

- Stereotypy nebo předsudky vztahující se k obchodování s lidmi, k prostituci, práci na černo či genderové stereotypy existující ve společnosti obecně, mohou ovlivnit rozhodnutí obchodovaných osob požádat o pomoc. Působí také jako překážka v navazování kontaktu či jako nástroj sekundární viktimizace. Výroky či přesvědčení typu „Mohou si za to sami, neměli věřit takovým slibům, příp. být tak naivní!“, „Prostitutka je tak jako tak na prodej, nemůže být znásilněna!“, „Věděla, co bude dělat, tak ať si nestěžuje“ či „Co mysleli, že tu budou dělat za práci, doufali, že tu na někoho čeká?“ neumožňují efektivní intervenci a signalizují absenci základního předpokladu pro tento typ práce - za spáchání trestného činu je vinen pachatel, nikoli osoba, na které byl tento čin spáchán.

- K sekundární viktimizaci připívají také otázky typu: Proč jste neutekl/a dříve? Proč jste neodmítl/a? Proč jste s nimi jel/a? Jak jste jim mohl/a věřit? apod.

Každý rozhovor musí být veden citlivě, s ohledem na aktuální situaci a potřeby klienta/ky.

Rozhovor – identifikace

Při zahájení rozhovoru, jehož cílem je identifikace (potenciálně) obchodované osoby, je vhodné uvést následující informace:

- představte se a svoji roli v organizaci/instituci,

- vysvětlete důvod rozhovoru, sdělte, že bude obsahovat otázky na vývoj situace, která předcházela setkání s vámi. Upozorněte na to, že některé otázky

Metodika sociální práce Strana 32

může být obtížné či nepříjemné zodpovědět a že dotazovaná/ý má právo odmítnout odpověď,

- vysvětlete, že čím více informací dostanete, tím větší bude prostor pro hledání cest k řešení situace,

- sdělte, že kdykoli během rozhovoru je možné požádat o přestávku, využít toaletu, požádat o tekutiny apod.,

- informujte, jak bude nakládáno s osobními údaji a informacemi. Získané informace by měly mít důvěrný charakter,
  - zdůrazněte, že pokud nebylo porozuměno otázce, je možné se kdykoli zeptat,
  - informujte, že na konci rozhovoru dostane klient/ka co možná nejpřesnější informace o možnostech pomoci. Pokud nebudete moci poskytnout pomoc vy, pokusíte se najít jinou organizaci, která bude moci služby nabídnout. Klient/ka se také může dozvědět, jak postupovat, pokud je ochoten/a spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení,
  - dejte prostor pro otázky před zahájením rozhovoru i během interviu.
- V případě, že je osoba ochotná sdílet s vámi svůj příběh, pečlivě ho zaznamenejte. Ze zkušeností vyplývá, že je vhodnější nejprve nechat klienta/ku hovořit, případně ujišťovat, že rozumíte správně tomu, co říká. Teprve poté pokládejte doplňující otázky. U obchodovaných osob, podobně jako u jinak traumatizovaných lidí, se mohou v příběhu objevit nesrovnalosti. Obchodované osoby si nemusejí pamatovat některé události či časové úseky, které prožily. Vynechání či pozměnění některých událostí v příběhu může rovněž souviset se strachem, ostychem či nedůvěrou. Respekt k právu člověka sdílet s dalšími lidmi pouze to, co chce či považuje za bezpečné, je pro sociální práci (nejen) s obchodovanými osobami klíčový. Pokuste se v příběhu vysledovat přítomnost následujících momentů:
- transport ze země/místa původu do jiné lokality/státu (i dobrovolný)
  - podvod nebo falešné sliby ohledně druhu práce a podmínek práce
  - fyzické, psychické či sexuální násilí
  - omezení svobody pohybu, uvěznění v místě výkonu práce
  - dlužní otroctví nebo zadluženost způsobená pozměňováním účtů, nadhodnocenými úrokovými sazbami, uměle vyvolané zadlužení, finanční tresty
  - zadržování odměny za práci či odmítnutí vyplacení odměny
  - zadržování cestovních či jiných dokladů
  - nevyhovující podmínky ubytování, pracovní podmínky

Metodika sociální práce Strana 33

Mohu vás nyní poprosit, abyste mi vyprávěl/a svůj příběh (co se vám stalo)?

Co vás donutilo opustit zemi původu/místo bydliště?

Co vám bylo slíbeno před odchodem ze zeměpůvodu/místa bydliště?

Jak vypadala nabídka práce, na základě které jste odcestoval/a?; Co konkrétně slibovala? Jaké pracovní podmínky byly původně dohodnuty? (druh práce, délka pracovní doby, výška odměny, způsob výplaty odměny apod.)

Kdo vám zařídil/zprostředkoval práci?

Máte představu, zda existují nějaké písemné dokumenty spojené s prací, kterou jste vykonával/a nebo měl/a vykonávat? (např. pracovní smlouva)?; Máte je k dispozici?

Jakým způsobem byly získány dokumenty, na které jste cestoval/a, /měl/a a pracovat?

Došlo k platbě za vyřízení dokumentů, případně za cestu?; Pokud ano, jak byla hrazena platba?; Pokud jste hradil/a dokumenty/cestu vy, platil/a jste přímo?; Bylo dohodnuto, že náklady splatíte později?; Byla sjednána konečná výše dlužné částky?; Změnila se výška dluhu v průběhu cesty/ práce?

Byly vám později dokumenty odebrány/zadrženy/zcizeny?; Z jakého důvodu?; Za jakých podmínek?; Kým?

Můžete popsat cestu do ČR?; Kdy jste odcestoval/a?; Kudy a jak jste cestoval/a?; Cestoval někdo s vámi/ doprovázel vás?; Můžete popsat, jak jste se dostal/a na místo, kde jste pracoval/a?; Máte informace o tom, kde to bylo/kudy jste jeli?

Můžete popsat, situaci, kdy vám bylo sděleno, co budete dělat?; Jak vypadalo prostředí, kde jste pracoval/a?; Můžete mi přiblížit pracovní podmínky a podmínky bydlení?; Co (by) se dělo, pokud byste pracovat odmítli/a? Jak dlouho a kolik dní v týdnu jste musel/a pracovat?; Vypláceli vám slíbenou finanční odměnu, případně její část?; Pokud ne, bylo možné finance požadovat?; Co (by) se stalo, pokud byste finance požadovala?; Pokud vám nebyla odměna vyplacena, byl vám sdělen důvod proč? Musel/a jste platit za ubytování a stravu/ošacení?; Pokud ano, jednalo se dle vás o přiměřené, případně předem dojednané částky?; Byly proti vám uplatňovány finanční tresty?; Tvrdili vám, že dlužíte peníze, aniž byste o výši a existenci dluhu věděla? Bylo možné svobodně opustit místo výkonu práce?; Došlo k omezení vašeho pohybu?; Hlíkali vás?; Vyhrožoval vám někdo?; Čím vám vyhrožoval/i? (např. udáním na policii, ublížením rodině apod.); Bylo proti vám použito fyzické násilí? (vč. bití, kopání, pálení, odpírání stravy, spánku apod.); Byl(a) jste znásilněn(a)?; Musel(a) jste pracovat bez kondomu?; Máte v současné době nějaké zdravotní obtíže (zejména vzniklé prožitými událostmi)? Je ještě něco, na co jsem se nezeptal/a a považujete to za důležité?

* otázky jsou orientační; při rozhovoru se vždy snažte ptát na klíčové momenty v procesu obchodování (viz výše)

Metodika sociální práce Strana 34

Pokud zaznamenáte některé z výše zmiňovaných situací, je pravděpodobné, že se jedná o obchodovanou osobu.

Rozhovor – intervence

Po zmapování potřeb a objednávek klientky či klienta zvažte, zda osoba spadá do vaší cílové skupiny, co může vaše organizace nabídnout a v čem by mohla spolupracovat s dalšími subjekty. Možnosti konzultujte s klientkou či klientem. Obchodované osoby mají právo na informace a jejich potřeby mnohdy vyžadují specializovanou pomoc. Nicméně je pravdou, že mnohé jednotlivé služby, které jsou touto cílovou skupinou požadovány, nabízejí i nespécializované organizace (např. azylové ubytování). Před intervencí zvažte možnosti „své“ organizace, případně požádejte o spolupráci či o převzetí případu organizaci specializovanou. La Strada ČR nabízí komplex služeb, které reflektují nejčastější poptávku obchodovaných osob. Služby jsou poskytovány osobám s českým občanstvím i cizincům a cizinkám bez ohledu na jejich pobytový status.

V případě, že se jedná o cizinku/ce, který zde nepobývá na základě platných dokumentů či jsou mu/jí dokumenty zadržovány, má možnost požádat o vstup do specializovaného Programu podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi (dále Program) koordinovaného MVČR. Účast v Programu umožňuje legalizaci pobytu a případnou úhradu cesty do zeměpůvodu. Pro účast v programu je však nutná spolupráce s policií. Obchodované osoby spolupracující s OČTŘ mohou také požádat MVČR o dlouhodobý pobyt za účelem ochrany.

Informujte klienta či klientku také o možnosti využití specializovaných sociálních služeb. Zdůrazněte, že spolupráce s La Stradou je dobrovolná a zdarma. Klienti a klientky mohou využít také možnost anonymní osobní případně telefonické konzultace na INFO a SOS lince La Strada. Jediné, co v první chvíli musí klient/ka udělat, je krátce pohovořit se sociální pracovníci La Strady.

I v případě, že se vaše klientka či klient rozhodnou nabízené služby nevyužít, předejte kontaktní informace případně leták.

Rozhovor - psychická podpora a posilování

Během rozhovoru s obchodovanou osobou je nutné citlivě reflektovat aktuální

psychický a fyzický stav a sledovat její potřeby.

Obchodovaná osoba se ve chvíli, kdy se s ní setkáváme, může nacházet:

- v akutním stavu těsněpo činu (např. projevy akutní reakce na stres)
- různědlouhou dobu po činu (mohou být přítomny symptomy postraumatické stresové poruchy PTSP)

V obou případech může být nutné při rozhovoru využít principy krizové intervence, případněpráce s projevy PTSP.

Při rozhovoru je vhodné dle aktuální situace také:

- normalizovat následky prožité situace (Prožitá situace může mít za následek mnohé projevy, kterým předtím obchodovaná osoba nečelila – např. pocity vzteku, bezmoci, později poruchy spánku, flashbacky, strach jít sama po ulici, pocity, že jí někdo pozoruje apod. Je vhodné zdůraznit, že se jedná o běžnou

Metodika sociální práce Strana 35

– normální reakci, na prožití neběžné – těžké situace, na kterou má člověk právo.)

- umožnit zpracování pocitůviny (Obchodované osoby mají mnohdy pocit, že jsou viny za situaci, kterou prožily. Je vhodné jasnědeklarovat postoj, že za spáchané násilí/trestný čin je vinen pachatel. Vhodné je rovněžpřerámovat (přeznačkovat) některé situace – např. „Zachovala jste se chytře. To, že jste se nebránila, možná pomohlo předejít dalším vážným fyzickým zraněním.“)

- obnovovat pocity bezpečí a schopnosti důvěřovat (Při obchodování s lidmi dohází k otřesení pocitu důvěry, není vhodné očekávat, že vám obchodované osoby budou ihned důvěřovat. Otázky ze strany pomáhající/ho je vhodné formulovat tak, aby bylo zjištěno, co se stalo; neměly by však vyvolat dojem výslechu či vyznít jako nedůvěra. Během rozhovoru oceňte odvahu vyhledat pomoc.)

- podporovat vyjadřování emocí (Pokud se během rozhovoru objeví emoční reakce např. pláč, křik, třes, hněv, vztek apod., podporujte jejich ventilaci.)

- podporovat a pomáhat při znovunastolení kontroly (Zdůrazněte rozdíl mezi situací, kdy osoba neměla kontrolu nad svým životem, a aktuálním stavem, kdy se může rozhodovat a ovlivňovat průběh interview a další postup.

„Neopečovávejte“.)

- zajímat se o potřeby, poskytovat informace i během rozhovoru, verbálněi neverbálněujišťovat, že dokážete vyslechnout popis těžkých situací, akceptovat pocity studu.

Další informace o krizové intervenci, práci s traumatem a posttraumatickou stresovou poruchou a o pomoci obětem trestných činůnabízí specializovaná literatura.

Bezpečnostní aspekty práce

Sociální práce s obchodovanými osobami s sebou vzhledem k povaze problematiky může nést bezpečnostní rizika zejména pro klientelu, ve výjimečných případech i pro personál pomáhající organizace.

Pokud se personál cítí ohrožen, je potřeba situaci konzultovat s policií.

Ve fázi identifikace obchodovaných osob je nutné zajistit zejména aktuální bezpečí a zmapovat aktuální rizika jak pro klienta/ku zde, tak i vzhledem k jeho rodiněči blízkým v zemi původu, případněpo jeho/jejím návratu domů. Klientek/ůse ptejte na jejich názor na hrozící rizika i na jejich pocity.

Obáváte se aktuálně svoji bezpečnosti? Hledá vás někdo? Ví osoby, které vás vykořisťovaly, že jste zde? Koho se nejvíce obáváte v tuto chvíli? Co by pro ohrožení vaší bezpečnosti byl schopen udělat? Cítíte se bezpečněv tomto městě/místě? Vědí osoby, které vás vykořisťovaly, kde žije vaše rodina? Lze se obávat toho, že by

mohly ublížit někomu z vašich blízkých?

Metodika sociální práce Strana 36

I pokud se osoba rozhodne služeb pomáhající organizace nevyužít, je vhodné sestavit alespoň základní bezpečnostní plán s instrukcemi, jak jednat v případě ohrožení.

Pokud se daná osoba vrací do země původu, předejte kontakt na specializovanou organizaci, pokud v domovské zemi působí. ¹⁰

Konstrukce plánu velmi závisí na aktuální situaci. Mezi základní bezpečnostní instrukce patří:

- nekontaktovat nikoho z rizikového prostředí
  - nesdělovat dalším osobám, kde se nachází či kde bude pobývat
  - v případě nutnosti změnit/modifikovat vzhled (nošení čepice, změna barvy vlasů apod.)
  - v případě kontaktu s pachateli tajit spolupráci s pomáhající organizací či policií, případně tvrdit, že byl/a ke spolupráci donucen/a
  - pokud by došlo k napadení na veřejném místě je vhodná hlasitá slovní obrana, vykat osobě, která atakuje, aby bylo patrné, že se nejedná o hádku mezi partnery
  - utíkat a ukrývat se tam, kde jsou lidé, nelépe ve veřejných institucích (např. nemocnice, úřady apod.)
  - v případě vlastního ohrožení či ohrožení rodiny, kontaktovat policii, teprve poté pomáhající organizaci, případně linku La Strada ČR
- Zdůrazněte, že pomáhající organizace nemůže plně zaručit bezpečnost klienta/ky ani stanovit míru rizika. Toto je úloha policie! Pokud klient/ka souhlasí, je možné bezpečnostní rizika konzultovat s policií.

Ukončení rozhovoru

Pokud jste se s klientem/kou dohodli, že přejde do péče specializované organizace, získajte jeho/její souhlas s předáním informací – neustálé opakování příběhu, případně žádostí a potřeb, způsobuje sekundární viktimizaci!

Dojednejte s klientem/kou další postup. Detailní informovanost o tom, co bude následovat, je důležitá zejména proto, že v prostředí obchodování mnoho osob ztrácelo kontrolu nad svým osudem. Situace, kdy člověk, který zažil takovou zkušenost (např. musí nastoupit do auta a jet neznámo kam), může vyvolat traumatické vzpomínky.

Sdělte sociální pracovníci specializované organizace, na koho se ve vaší organizaci v případě potřeby může obracet.

Pokud se jednalo o náročný rozhovor, požádejte svoji kolegyni či kolegu o podporu, případně využijte supervize. Podobný postup doporučte tlumočnickovi/íkově. Využít

¹⁰ La Strada disponuje rozsáhlým adresářem pomáhajících organizací po celém světě.

Metodika sociální práce Strana 37

podpory týmu je doporučeno, zejména pokud se v rozhovoru otevřely extrémně traumatizující zážitky, zkušenosti s mučením, smrtí dítěte, znásilněním apod.

Prevence

Informování o problematice obchodování s lidmi a o možnostech, jak tomu předcházet, je dalším z pilířů boje proti této trestné činnosti.

Ze zkušeností La Strady ČR i dalších pomáhajících organizací vyplývá, že mezi osobami, které jsou vykořisťovány v práci či v prostituci, se objevují také žadatelé o mezinárodní ochranu.

Každý žadatel či žadatelka by měl mít informace o tom, že v ČR nemůže pracovat během prvních 12 měsíců legálně. I tyto osoby se však mohou dostat do tíživé situace a zvolit nelegální zaměstnání, případně práci v sexbyznysu (která sama o

soběnemá charakter trestné činnosti) jako způsob řešení nastalé situace. Než začnete předávat tipy, jak přecházet obchodování s lidmi, sdělte, že tyto informace mohou sloužit nejenom osobě, která s vámi konzultuje, ale také dalším lidem, se kterými se může setkat. Požádejte o pomoc při jejich šíření.

Tipy pro prevenční působení v rámci konzultací

- informujte o rizicích nelegální práce
- informujte o rizicích a znacích obchodování s lidmi
  - o práce za špatných podmínek
  - o nevyplácení slíbené odměny (včetněodměny za poskytování sexuálních služeb)
  - o vyhrožování
  - o násilí (i psychické)
  - o omezování pohybu
  - o zadržování dokladů
  - o nemožnost odmítnout práci
- informujte o možnostech pomoci a předejte telefon na INFO a SOS linku La Strada či leták¹¹
- nestrašte, nemoralizujte
-

Potírání obchodování s lidmi vyžaduje spolupráci mnoha subjektů z řad orgánů činných v trestním řízení, nevládních organizací, státní správy, případně strany veřejnosti. Vaše působení na tomto poli je proto velmi důležité, a to i v situacích, kdy se bude jednat o „pouhé“ předání případu specializované organizaci. At' se již rozhodnete pro poskytování sociálních služeb, či pro předání klientky či klienta, La Strada nabízí konzultace, spolupráci, případně další informace.

La Strada ČR, o.p.s.

www.strada.cz

pomoc@strada.cz

INFO a SOS 222 71 71 71

¹¹ Letáky a další materiály La Strady je možné vytisknout z webu organizace či bezplatně objednat.

Metodika sociální práce Strana 38

Použitá a doporučená literatura a zdroje

Čírtková, L., Vitoušová, P. a kol.: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Grada Publishing, Praha 2007.

Doporučení vlády České republiky týkající se problematiky obchodování s lidmi. La Strada ČR, Praha 2004.

Hidden Slaves, Forced Labour in the United States. Free the Slaves, Washington D.C., Human Rights Center University of California, Berkeley 2004.

Kelly, L.: Journeys of Jeopardy: A Commentary on Current research on Trafficking of Women and Children for Sexual Exploitation Within Europe. IOM, 2002.

La Strada Express - Identification of Trafficked Persons. Issue No 2, March 2006, La Strada Moldova, 2006.

National Referral Mechanisms. OSCE/ODIHR, Warsaw 2004.

Obchod s lidmi a nucená či vykořisťující práce. La Strada ČR, Praha 2006.

Practical Guide to Assisting Trafficked Women. Global Alliance Against Traffic in Women, Bangkok 1997.

Protokol for identification and Asistence to Trafficked Perosns and Training Kit. Anti-Slavery, London 2005.

Uherek, Z., Skřivánková, K., Weinerová, R.: Žadatelky o azyl a obchod s lidmi. UNHCR, Praha 2002.

Vizinová, D., Preiss, M.: Psychické trauma a jeho terapie. Portál, Praha 1999
Vodáčková, D. a kol.: Krizová intervence. Portál, Praha 2002.
Zimmerman, C., Yun, K., Shvan, I., Watts, C., Trappolin, L., Treppete, M., Bimbi, F., Adams, B., Jiraporn, S., Beci, L., Albrecht, M., Bindel, J. and Regan, L.: The Health Risk and Consequences of trafficking in Women and Adolescent. Finding from a European study. London School of Hygiene and Tropical Medicine (LSHTM), London 2003.
Zimmerman, C.: WHO Ethical and Safety Recommendations for Interviewing Trafficked Women. World Health Organization, Geneva 2003.
Zimmermann, C. et al: Stolen Smiles: a summary report on the physical and psychological health consequences of women and adolescents trafficked in Europe. London: The London School of Hygiene & Tropical Medicine, 2006.
www.strada.cz
www.mvcr.cz
www.lastradainternational.org
www.gaatw.org
www.antislavery.org
autorka: Petra Kutálková, La Strada ČR, o.p.s.
odborná spolupráce: Anna Kefurtová, La Strada ČR, o.p.s.
Březen 2007